

Rákár Natália

A Monostori család – avagy „gyerekek a határon”

Az alábbi esettanulmányban a videotréning módszer intenzív módon való alkalmazását mutatom be egy olyan esetben, ahol családból való kiemelés megelőzése volt a cél. Videotrénéri minőségemben független szociális munkásként dolgozom, így külső szakemberként jelenek meg a családokban, csoportokban.

Előzmények

A nevezett család Budapest környékén él, egy kisvárosban. Egy csecsemőotthoni kutatásban végzett munkám során találkoztam az anyával, amikor mint két csecsemőotthonban élő kisgyermek édesanyjával készítettem vele interjút (2000 nyarán). A találkozás során egyértelműen látszott, hogy hamarosan újabb kisbabának ad életet, akinek apja azonban már új élettársa, akivel jelenleg is együtt él. Az anyától akkor azt tudtam meg – a későbbi videotréninges kapcsolatunkat érintő relevanciákat kiemelve -, hogy kisbabáját nagy szeretettel várja, készülnek annak fogadására (pl. kimeszelték a szobájukat, kiságyat szereztek, stb.), akinek érkezése októberben várható. Ezzel párhuzamosan – a kutatásból kifolyólag – kapcsolatba kerültem az őt körülvevő szakemberekkel is, akiktől viszont azt tudtam meg, hogy közel sem várják olyan örömmel a kisbaba születését, mint az édesanya, sőt, nagyon komolyan fontolgatják, hogy a kórházból haza sem engedik vele, mivel két kisgyermekét már elvették tőle elhanyagolás miatt, és szerintük „alkalmatlan” az anyaságra (legalábbis készségeiben erősen kételkednek). Ezt különösen a családgondozója és a régi védőnője gondolta így, de hozzájuk csatlakozott véleményével a gyermekorvos is, aki annak idején kezdeményezte a gyermekek kiemelését.

Ez az ambivalencia rendkívül meglepett – ti. hogy az anya a szülése előtt 2-3 hónappal nem is sejti, hogy talán nem is kapja meg gyermekét. Ekkor ajánlottam fel segítségemet, mint független videotréner. Nem volt szerepem az anyával tudatni, hogy milyen "feje fölötti döntés" van készülőben, azonban a rövid idő alatt kialakult bizalmasnak mondható

kapcsolatunkat kihasználva arra bízattam: ha gondolja, hívjon fel engem szülése után, hogy a videotréning módszerrel segíthessek neki anyai szerepében újra megerősödni.

A felajánlást örömmel vette, és a szülés után két héttel már elkészült első videofelvételünk. Ez természetesen csak úgy volt lehetséges, hogy a szakemberek arra a közös álláspontra jutottak: néhány hónap „próbaidőt” adnak az anyának, mely alatt „szoros emberfogásban” felügyelik anyai ténykedését.

Az anya a nélkül, hogy tudott volna a kisbaba azonnali kiemelésének felmerüléséről, szinte természetesnek vette, hogy naponta adják egymás kezébe a kilincset az őt körülvevő szakemberek. Valószínűleg ezt annak tudta be, hogy két kisfiát valóban megalapozottan vették el tőle. Magam részéről intenzív segítségnyújtást ajánlottam, azaz hetente látogattam az anyát rendszeresen – különösen az első időszakban.

A videotréning

A család főbb jellemzői a videotréning kiinduló helyzetében:

- ◆ az anya szeretne jó anyja lenni az újszülött kislánynak
- ◆ az anya és az apa között jó a kapcsolat
- ◆ az anyai nagymama lakásában élnek, egy kis szobában (a nagymama és az anya öccse lakik a másik szobában)
- ◆ az anyának ambivalens, az apának rossz a kapcsolata a nagymamával
- ◆ az anya 4 és 5 éves fiai nevelőszülőknél élnek
- ◆ az anyától elhanyagolás miatt vitték el a fiúkat csecsemőotthonba, 1 és 2 évesen, rossz állapotban
- ◆ a fiúk apja nem tart velük kapcsolatot, élettársi viszonya az anyával évekként ezelőtt megszűnt
- ◆ az anya és nagymama a kiemelés óta rendszeres kapcsolatot tart a fiúkkal
- ◆ az új apa „feketén” dolgozik, jövedelme bizonytalan
- ◆ a szakemberek nem bíznak az anyában
- ◆ az új élettársnak még kezdetleges, de jó a kapcsolata a fiúkkal

A családot körülvevő szakemberek:

- ◆ Gyermekjóléti Szolgálat családgondozója
- ◆ Területi védőnő
- ◆ Gyermekorvos
- ◆ Gyámhatóság – két gondozás alatt álló fiú kapsán
- ◆ Gyámhivatal – veszélyeztetett kisbaba kapsán
- ◆ Nevelőszülő
- ◆ Nevelőszülői felügyelő

A kiinduló helyzetet jellemző főbb pontokból jól körvonalazódik, hogy a családdal való munka a veszélyes és biztonságos kategória között „lebeg”. Az újszülött kislány azonnal „veszélyeztetett” kategóriát kapott, mivel anyja már egyszer komoly elhanyagolása miatt nagyobb gyermekeit veszélybe sodorta. Emellett a szociális faktorok is igen rossz helyzetet mutatnak: lakásprobléma, jövedelemhiány, iskolázatlanság (az anya IQ-ja 75, kisegítő iskolába járt; az apa éppen hogy elvégezte az általános iskolát), az apa büntetett előéletű), ambivalens családi kapcsolatok (az anya nagyon erős függésben van anyjától, aki tudatosan tartja fenn ezt a helyzetet).

A közös munkát azért gondoltam mégis érdemesnek elkezdni, mert igen erős motivációt éreztem az anyában a változásra. Erre lehetett építeni. Az is önmagáért beszél, hogy milyen sok szakember veszi körül őket, ám igazán senki nem bízik az anyában. A munkakapcsolat elejétől kezdve dolgoztunk a segítségnyújtási tervvel. Ennek mentén a következő területeket érintette közös munkánk:

1) fázis – Alapkommunikáció. Időszak: folyamatosan

Alapkommunikáció javítása, fejlesztése, erősítése elsősorban az anya és kislánya között, ill. az anya és élettársa (apa) között.

2) fázis – Mindennapi élet kérdései– folyamatosan; mindennapok ritmusa, újszülött gondozása, élet- és háztartásvezetés elemei, meglévő gyakorlat szükség szerinti korrigálása.

3) fázis – A gyermek fejlődése. Az újszülött változó állapotának stabilizálása, szükségleteire való reagálás elsajátítása.

4) fázis – A szülő fejlődése és környezettel való kapcsolata.

Folyamatosan – segítő-visszajelző beszélgetések során.

Témák: az anya saját helyzete, kapcsolatai, környezettel való kapcsolatai

- különös tekintettel az előző élettársi kapcsolatának feldolgozására, az első két gyermeke születésére, ill. az elvesztésüket befolyásoló körülményekre; érzelmi szintű feldolgozás, újraelemzés

- az anya kapcsolata vele élő édesanyjával, és a lakásukban élő öccsével; együttélés hozta konfliktusok lehetséges elemzése, saját megoldások keresése
- az anya kapcsolata élettársával, kislánya apjával; a kapcsolat erőforrásainak feltárása, közös szülői szerepek elemzése, erősítése; az apa rokonaival való kapcsolatfelvétel mérlegelése, megkezdése; lehetséges rokoni szálak erősítése

5) fázis – Gondozás alatt álló gyermekivel való kapcsolat.

Időszak : kapcsolatfelvétel, látogatások, kigondozás időszakában.

Az anya kapcsolata a gyerekekkel a közösen töltött időszakokban (pl. karácsony, hétvégi együttlétek). Esetleges kigondozás esetén a kapcsolat fejlesztése, javítása, erősítése videotréning módszerrel.

A segítségnyújtási terv alapján jól látható, hogy gyakorlatilag az életük legfőbb területeiről szó esett, és – megítélésem szerint – pozitív irányú változás is történt.

A legnagyobb előrelépés és egyben kihívás az volt, hogy miután az anya pozitív megerősítést kapott a kislányával kapcsolatban – valóban rendkívül érzékenyen, az ösztöneire hagyatkozva szépen gondozta kislányát – ,egy-két hónap elteltével nagyon felerősödött benne a fiai utáni vágy. A fiúk ekkor már kb. háromnegyed éve nevelőszülőknél éltek (mivel a csecsemőotthon bezárt). A nevelőszülők ritkán tapasztalható empátiával és érzékenységgel kezelték az anya és a nagymama kapcsolatát a fiúkkal, és teljes mértékben támogatták a kapcsolattartást; többek között szorgalmazták a fiúk otthon töltött idejének növelését is. Ennek hatására ősz derekán néhány napot, valamint a karácsonyt is otthon töltötték. Ezen látogatások során is készítettem felvételeket, és bár világos volt ennek a fajta megerősítésnek a veszélye, úgy ítélt meg, hogy mivel a kapcsolatuk a körülményekhez képest igen szorosnak mondható, ezért biztosan csak előnyükre válhat annak minőségi javulása.

Az anya az otthon együtt töltött időről készült filmek és beszélgetések hatására egyre bizonyosabbá vált abban, hogy a soron következő felülvizsgálaton minden eszközével arra fog törekedni, hogy visszakapja gyermekeit. Azt gondolta, kapnia kell egy újabb esélyt, hogy bebizonyítsa: a körülmények megváltozásával és egy komoly pozitív megerősítéssel képes lehet jó anyja lenni gyermekeinek, akik ragaszkodnak hozzá.

Annak ellenére, hogy évente történtek felülvizsgálatok (a gyerekek ekkor már három éve álltak gondozás alatt), még mindig ideiglenes elhelyezett státusban voltak – számomra érthetetlen oknál fogva. Gyakorlatilag a döntési pozícióban lévő emberek azon az állásponton voltak, hogy „megvárják, amíg már nagyobbak lesznek a gyerekek és rendesen járnak óvodába, mert az anya nem tudná egész nap gondozni őket.” Ezen túl – elvileg – nem fektették le azokat a kritériumokat, melyeknek teljesülnie kellene ahhoz, hogy a gyerekek hazakerülése „akadálymentesítve” legyen.

Ennek fényében az anyával együtt készültünk a márciusi felülvizsgálatra. Az anya – szintén a videotréning hatására, saját erőforrásokat aktivizálva – el tudott jutni a nagymamával egy olyan kommunikációs szintre, hogy képesek voltak megbeszélni, majd megoldani olyan problémákat, amiket előtte soha. Például azt, hogy az öccse végleg elköltözzön a lakásból; megjavíttassák a közös használatban lévő bojler (melyet évek óta nem használtak), hogy legyen folyó melegvíz a fürdőszobában; és ami még nagyobb előrelépés: rá tudták venni a nagymamát, hogy a fiúk hazakötözésének érdekében mondjon le a nagyobb és világosabb szobáról, és cserélje azt el a fiatalokkal. A szülők így át tudták rendezni új szobájukat, mely már nem 10 m² volt, hanem kb. 20 m², és bár szűkösen, de megoldhatóvá vált az egész család „elhelyezése”. Videotrénereként maximálisan támogattam azt, hogy a felülvizsgálat után elkezdődhessen egy jól kidolgozott hazagondozási terv megvalósítása, és ennek elérése érdekében a közösen készített videotréninges felvételeinkből egy olyan „összeállítást” készítettem a többi szakembernek, melyen mindenki számára jól látható volt az anyában végbemenő változási folyamat.

A felülvizsgálaton – részben az én közvetlen hatásomra – megszületett a kigondozás megkezdéséről szóló döntés, bár igen szerencsétlen módon alakították a körülményeit: minden hónapban 2-3 napra gondolták hazaengedni a fiúkat, nyáron egy hétre. Emellett összegyűjtötték azokat a – főként a konkrét lakáskörülmények változtatására vonatkozó – kritériumokat, melyeket teljesíteni kívántak az anyával. A következő felülvizsgálatot össze tűzték ki, azzal, hogy akkor döntenek, hazaköltözhetnek-e a fiúk.

Az anya – az élettársával és a nagymamával együtt – nagyon készült rá, hogy a fiúk most már belátható időn belül hazaköltöznek. Az együtt töltött idő azonban annyira szerencsétlenül lett szabályozva, hogy ezek a rövid „láthatások” nem voltak igazán alkalmasak arra, hogy az anya megtapasztalja, és így megtanulhassa, milyen is huzamosabb ideig három gyermeket gondozni, nap mint nap. Ebben az értelemben a videotréninges

munkával is valamelyest „megrekedtünk”, mert bár a kommunikáció fejlesztésében sokat haladt előre az anya, az egyéb területek (pl. mindennapi gondozás rutinja, közös szokások kialakítása) fejlesztésére nem volt igazán idő, tér, mód és lehetőség. Emellett az a szerencsétlen helyzet is előállt, hogy ebben a kritikus időszakban hónapokra családgondozó nélkül maradtak, mert az előző családgondozójuk szülési szabadságra ment, az új pedig még nem kezdte meg munkáját.

A közös munkánkat természetesen folytattuk nyáron is, de nem volt igazán hatékony. Az őszi felülvizsgálatra szeptemberben került sor. Számomra rejtélyes oknál fogva nem szóltak nekem ennek konkrét időpontjáról, és az anya sem értesített, mert eszébe sem jutott, hogy a történetek után nem kapok meghívást.

A felülvizsgálat szomorú és tanulságos eredményt hozott. Az a döntés született, hogy az anyának még 10 hónapot kell várnia – a következő felülvizsgálatig – a gyermekek hazahelyezésére. Az indokok a következők voltak:

- nem teljesítették a lakásban történő változásokra előírtakat (konkrétan: a lakásukban felhalmozott rengeteg limlomot nem selejtezték ki és vitették el, és nem vették meg a gyermekek új, saját fekhelyét, vagyis nem készítették elő a lakást a fiúk fogadására)
- a védőnő szerint az anya nem táplálja megfelelő ételekkel a kislányt, abból következtetve erre, hogy nyáron egy-két súlymérés során kevesebb súlyt mértek a babánál.

Tanulságok, kérdések, dilemmák

A videotréning módszer alkalmazásának nem éppen klasszikus területéről mutattam be egy esetet. Az anya gyermekei igazi „határesetek”: a kislányát épphogy nem vették el tőle, a fiait pedig épphogy nem adták vissza. Végül is a helyzet nem a legrosszabb: egyik gyermeke vele él, nagy valószínűséggel nem fogják kiemelni a családból. A mérleg még mozgásban van.

A módszerrel való munka során rengeteget tanultam, kaptam az anyától. Megtapasztalhattam, hogy a *módszer ereje* nagyobb annál, amit vártam: valóban képességeket mozgósít olyan emberekben, akikről már minden segítő lemondott. Megtapasztaltam, hogy a *képek ereje* – különösen egy olyan családban, ahol nemcsak fényképezőgép, de televízió sincs - óriási lehet, és olyan érzelmeket képes életre kelteni, melyekről az érintett régen maga is azt gondolta: nem léteznek már. Megérezhettem, hogy a segítő *beszélgetések ereje* olyan

magabiztossággal ruházhatja fel a valószínűleg kiszolgáltattott klienseket, hogy azok többé nem akarnak kiszolgáltattak lenni.

Ennél a pontnál szeretném meghúzni a saját mérlegemet is az esettel kapcsolatban, összefoglalva a pozitívumokat, a kérdéseket és az akadályokat. Innen az olvasóra bízom a továbbgondolást.

